

## المقدمة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾

«يوسف ١٢/٢»

إنَّ عرضَ كُتُبِ دراسيَّةٍ موحَّدةٍ والعملِ بها حسبِ المناهجِ التعلُّميَّةِ سيؤدِّي من جهةٍ إلى الوصولِ إلى الأهدافِ العلميَّةِ المتوخَّاةِ في الجامعاتِ ومن جهةٍ أخرى إلى الابتعادِ عن أساليبِ كتدوينِ الكرَّاساتِ و الملزماتِ ممَّا سيوحِّدُ المناهجِ في استخدامِ المصادرِ كما سيوحِّدُ المستوىَ العلميَّ لخريجيِّ الجامعاتِ في البلدِ. إنَّ هذا الكتابُ محاولةٌ متواضعةٌ من المؤلِّفِ لتحقيقِ جانبٍ من هذه الأهدافِ.

لذا فقد عمد المؤلِّفُ إلى تأليفِ هذا الكتابِ وفقاً لقراراتِ المجلسِ الأعلىِّ للتخطيطِ لطلابِ فرعِ الشريعةِ والثقافةِ الإسلاميَّةِ في مرحلةِ الليسانس<sup>١</sup> وإنَّ كانِ المنهجُ الَّذي أقرَّه المجلسُ الموقرُ ينصُّ على التركيزِ على إعرابِ الجزءِ الثلاثينِ من القرآنِ الكريمِ إلاَّ أنَّ تكررَ المباحثِ النحويَّةِ في كثيرٍ من سورِ هذا الجزءِ قد حدى المؤلِّفَ إلى اختيارِ الآياتِ من سورِ القرآنِ الكريمِ المختلفةِ سعياً لتغطيةِ جميعِ المواضيعِ النحويَّةِ من غيرِ تكررٍ.

هنا أرى من الضروريِّ الإشارةَ إلى بعضِ القضايا التي تهتمُّ الأساتذة الكرامِ والطلابُ الأعزَّاءُ على حدٍّ سواءٍ في التعاملِ مع الكتابِ وما ورد فيه:

---

١. كما أنَّ الكتابَ سيُفيدُ طلابَ الأقسامِ الأخرى كالأدبِ الفارسيِّ والأدبِ العربيِّ وغيرها من الأقسامِ التي يدرسُ الطلابُ فيها موادَّ في الصرفِ والنحو.

أ- لقد تمّ تأليف الكتاب للاستفادة منه لفصل دراسي واحد طبقاً للمناهج التعليمية.

ب - تتناول فصول الكتاب ومباحثه القضايا النحويّة بحيث أنّ الطلاب يتمكّنون بعد دراسة موادّ الصرف والنحو من الاستفادة منها في إعراب الآيات الواردة في الكتاب وتحليلها.

ج - يضمّ كلّ درس في المرحلة الأولى مدخلاً إلى مبحث نحويّ استعانة بآيات القرآن الكريم وذلك بهدف تذكير الطالب بالجانب النظري لقواعد النحو.

د - في المرحلة الثانية تمّ اختيار آيات متناسبة مع موضوع الدرس لإعرابها وتحليلها. قد حاول المؤلف فيما يتعلّق بالجانب الصرفي أن يشير إلى أهمّ خصائص الكلمة والتغييرات الحاصلة فيها (كالإعلال في الأفعال المعتلّة مثلاً) وقد سعى المؤلف في إعراب الكلمات وهو محور الكتاب الأساسي إلى ذكر أفضل الآراء حول إعراب الكلمة استعانة بالمصادر النحويّة وإذا كان للكلمة دورٌ آخر في الجملة تمّت الإشارة إليه في هامش الكتاب.

هـ - قد أولى المؤلف اهتماماً كبيراً بالتمارين باعتبارها الأساس في تقدّم الطالب وإلمامه بالمادّة لذلك فقد وردت في نهاية كلّ درس تمارين متناسبة مع موضوع الدرس ولكي يستفيد الطالب الاستفادة القصوى من هذه الدروس ويتمكّن من حل تمارينها فعليه أن يهتمّ بالجانب النظري الوارد في بداية كلّ درس ومن ثمّ التدقيق في الآيات المختارة وفهم معانيها.

وفي الختام لا يسعني إلاّ أن أقدم الشكر أجزله للأستاذ الفاضل والأب المشفق الحنون الدكتور سعيد النجفي أسداللهي حفظه الله الذي لم يبخل عليّ بتوجيهاته وإرشاداته القيّمة في تأليف هذا الكتاب. كما أنّي أقدم شكرى إلى شريكة حياتي التي وفّرت لي الظروف الملائمة لإنجاز هذا العمل كما شاركت في مطابقة نصوص الكتاب أثناء طبعه ولا يفوتني أيضاً أن أشكر مسؤولي مؤسسة تأليف كتب العلوم الإنسانية

(سمت) وجهودهم فى طبع هذا الكتاب. وأخيراً أرجو من الأساتذة الكرام أن يسامحونى على ما قد يجدون فى الكتاب من أخطاء كما أرجو أن يُنبّهونى إلى هذه الأخطاء علّنى أتجنّبها فى الطبعات القادمة إن شاء الله.

وآخر دعوانا أن الحمد لله ربّ العالمين

على حاجى خانى

أستاذ العلوم القرآنية والحديث فى جامعة تربيت مدرّس

اردبيّهشت عام ١٣٨١ المتزامن مع أسبوع المعلّم

## پیشگفتار

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾

«یوسف ۲/۱۲»

ارائه و به کارگیری کتابهای درسی معین، بر اساس سرفصلهای آموزشی، به نوبه خود موجب می‌شود از یک سو زمینه نیل به اهداف آموزشی در دانشگاهها فراهم آید، و از سوی دیگر سبب خواهد شد ضمن دوری از شیوه‌هایی همچون جزوه‌گرایی و نیز عدم هماهنگی در استفاده از منابع، سطح علمی فارغ‌التحصیلان دانشگاههای کشور به میزان یکسانی ارتقا یابد. لذا نویسنده با انگیزه برداشتن گامی هرچند کوچک در تحقق این مهم، مبادرت به تألیف این اثر نموده است.

کتاب حاضر بر اساس مصوبه شورای عالی برنامه‌ریزی، برای دانشجویان رشته الهیات و معارف اسلامی<sup>۱</sup> در مقطع کارشناسی به رشته تحریر درآمده است و علی‌رغم اینکه سرفصل مصوب صرفاً بر ترکیب سوره‌های قصار جزء سی قرآن کریم تصریح دارد، لیکن بنا به دلایلی از جمله تکراری بودن بسیاری از مباحث نحوی در سوره‌های قصار و نبود بخشی از موضوعات نحوی در این سوره‌ها و همچنین به منظور ارتقای علمی دانشجویان در زمینه ترکیب آیات مختلف، از اکثر سوره‌های قرآن کریم در این کتاب استفاده شده است.

---

۱. این کتاب برای دانشجویان دیگر رشته‌ها از جمله ادبیات فارسی و ادبیات عربی که دروس صرف و نحو را می‌گذرانند قابل استفاده خواهد بود.

برای آشنایی استادان ارجمند و دانشجویان عزیز با این اثر، نکاتی چند را به شرح ذیل یادآوری می‌نمایم:

الف - این کتاب برای تدریس در محدوده یک ترم تحصیلی و با عنایت به اصول آموزشی تألیف شده است.

ب - کلیه فصول و دروس بر اساس موضوعات نحوی بنا شده است تا دانشجویان بتوانند پس از گذراندن واحدهای درسی صرف و نحو کاربردی، از آموخته‌های خود در تجزیه و ترکیب آیات به راحتی بهره گیرند.

ج - در ابتدای هر درس قواعد نحوی مربوطه به همراه مثالهایی از آیات قرآن کریم برای یادآوری ارائه گردیده است.

د - در قسمت دوم هر درس، آیات مطابق با موضوع درس انتخاب و تجزیه و ترکیب شده است. در تجزیه آیات تلاش شده ضمن اشاره به مهم‌ترین خصوصیت‌های کلمه، تغییرات احتمالی به کار رفته (مانند نوع اعلال در فعل معتل) ذکر شود. و در ترکیب آیات که محور اصلی کتاب شمرده می‌شود سعی شده تا با استفاده از منابع مختلف علم نحو و بررسی آراء دانشمندان نحوی، مقبول‌ترین نظر آورده شود و چنانچه در ترکیب برخی از کلمات نقش دوم و سومی متصور بوده، در پاورقی به آن اشاره شده است.

ه - از آنجا که تمرین و ممارست نقش بسزایی در پیشرفت علمی و تسلط دانشجویان ایفا می‌نماید، در انتهای هر درس متناسب با موضوع، به این مهم پرداخته شده است.

دانشجویان عزیز توجه داشته باشند که مراجعه به قواعد اول هر درس، تدقیق در آیات منتخب ترکیب شده و توجه به معنی آیات، حل تمرینهای هر درس را سهولت خواهد بخشید.

در پایان بر خود لازم می‌دانم مراتب سپاس و امتنان خود را از استاد

گرانقدرم جناب آقای دکتر سعید نجفی اسداللهی که با راهنماییهای پدرانه خود، اینجانب را در تألیف این اثر یاری نمودند اظهار نمایم و نیز از همسرم که در نمونه خوانی کتاب مرا همراهی کردند قدردانی کنم.

همچنین مقتضی است از مدیریت محترم سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها و نیز کارکنان کوشای آن سازمان که مساعی خود را در چاپ و ارائه این اثر مصروف داشتند سپاسگزاری نمایم.

امید است استادان محترم، لغزشهای قلمی این اثر و کاستیهای آن را با دیده عفو نگرینسته با ارائه نقطه نظرات مفید خود، زمینه لازم را در رفع نقائص کتاب در چاپهای بعدی فراهم آورند. ان شاء الله.

«وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین»

علی حاجی خانی - عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

«اردیبهشت سال ۱۳۸۱ مقارن با هفته معلم»